

Professional Ethics in Judging Holy Quran Competitions: A Grounded Theory Research

The Islamic Republic of Iran is among the leading countries in holding Holy Quran competitions, and throughout its more than four decades of glorious history, it has paid special attention to holding these competitions at national and international levels. Judging Holy Quran competitions is one of the main pillars of holding these competitions. This activity, after the victory of the Islamic Revolution of Iran and with the continuous holding of Holy Quran competitions at various levels in our country, has now become almost a profession. Judging in any activity that has a competitive aspect leads to a ruling and is considered a kind of judgment, and judgment in Islam is of great importance. Judging Holy Quran competitions is a scientific judgment; every scientific judgment requires two kinds of scales: correct judgment (corresponding to reality) and ethical judgment (avoiding infringement of participants' rights). This article, which has been conducted using the grounded theory method, has collected its data from ۳۴ in-depth interviews and semi-structured questionnaires with ۱۹ judges and ۱۵ contestants. The interviews continued until theoretical saturation was reached, and after coding the data, led to the extraction of ۲۸ principles of professional ethics in judging Holy Quran competitions, in two main categories: principles related to organizers and principles related to judges. The results of this research can be effective in improving the level of judging Holy Quran competitions.

اصول اخلاق حرفه‌ای در داوری مسابقات قرآن کریم، پژوهشی داده بنیاد

چکیده

جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از کشورهای پیشگام در برگزاری مسابقات قرآن کریم، در طول بیش از چهار دهه فعالیت خود، اهتمام ویژه‌ای به برگزاری این مسابقات در سطوح ملی و بین‌المللی داشته است. داوری مسابقات قرآن کریم، به عنوان یکی از ارکان اساسی این رویدادها، پس از پیروزی انقلاب اسلامی و با تداوم برگزاری مسابقات در سطوح مختلف، امروزه به صورت یک حرفه تخصصی درآمده است. داوری در هر فعالیت رقابتی، مستلزم حکم و قضاوت است و قضاوت در دین اسلام از اهمیت بسزایی برخوردار است. داوری مسابقات قرآن کریم، نوعی داوری علمی محسوب می‌شود که نیازمند دو معیار اساسی است: داوری صحیح (مطابق با واقع) و داوری اخلاقی (به دور از اجحاف در حق شرکت‌کنندگان). پژوهش حاضر با رویکرد نظریه‌پردازی داده‌بنیاد و از طریق انجام ۳۴ مصاحبه عمیق و نیمه‌ساختاریافته با ۱۹ داور و ۱۵ متسابق انجام شده است. مصاحبه‌ها تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت و پس از کدگذاری داده‌ها، ۲۸ اصل اخلاق حرفه‌ای در داوری مسابقات قرآن کریم در دو مقوله اصلی اصول مربوط به برگزارکنندگان و اصول مربوط به داوران استخراج گردید. نتایج این پژوهش می‌تواند به ارتقاء سطح کیفی داوری مسابقات قرآن کریم کمک شایانی نماید.

واژگان کلیدی:

اخلاق حرفه‌ای، داوری مسابقات قرآن، مسابقات قرآن، داوری، داوری درست، داوری اخلاقی

با پیروزی انقلاب اسلامی و روی آوردن افشار مختلف مردم به‌ویژه جوانان به فراگیری علوم و فنون مختلف مرتبط با قرآن کریم، مسابقات قرآن کریم در رشته‌های مختلف اعم از حفظ و قرائت در سطوح و رده‌های گوناگون برگزار گردیده که این امر همه‌ساله با استقبال بیشتری نسبت به سال‌های گذشته مواجه می‌گردد تا جایی که امروزه علی‌رغم برگزاری مسابقات سراسری قرآن کریم سازمان اوقاف و امور خیریه، تقریباً همه سازمان‌ها، نهادها و ارگان‌های کشوری و لشگری به برگزاری این مسابقات در میان کارکنان خود و حتی خانواده‌های آنان اهتمام می‌ورزند.

با گذشت بیش از چهار دهه از برگزاری رسمی مسابقات قرآن کریم در کشور ما، داوری این مسابقات فن مستقلی است که می‌توان از آن به‌عنوان یک حرفه نام برد. نظر به اهمیت سلامت داوری این مسابقات، لازم است برای این حرفه نیز منشور اخلاقی مدونی فراهم گردد تا با پابندی داوران به این منشور، هدف از برگزاری این مسابقات هر چه بیشتر تأمین گردد.

اگرچه در دهه‌های اخیر به تدوین اصول اخلاق حرفه‌ای در حرفه‌های مختلف همچون اخلاق پژوهش، اخلاق آموزش، اخلاق وکالت، اخلاق خبرنگاری، اخلاق داوری علمی و ... پرداخته شده، اما تاکنون اثری پیرامون اخلاق حرفه‌ای داوری مسابقات قرآن کریم نگاشته نگردیده است. این پژوهش که با روش نظریه‌سازی داده بنیاد صورت پذیرفته است در ابتدا از طریق مصاحبه عمیق با ۱۹ داور مسابقات قرآن کریم و ۱۵ شرکت‌کننده که به طور متوالی در سطوح ملی و استانی و در رشته‌های حفظ و قرائت شرکت نموده‌اند به جمع‌آوری داده‌ها پرداخته، سپس با کدگذاری باز اقدام به استخراج کدهای اولیه، مفاهیم و مقولات اصلی نمود. در مرحله اول از مجموع ۴۶۰ داده، ۶۸ کد استخراج گردید که در مرحله بعد با مقایسه کدهای حاصله از جنبه اشتراکات مفهومی، ۲۸ مفهوم اصلی به دست آمد، در مرحله نهایی نیز با مقایسه مفاهیم مستخرج به ۲ مقوله اساسی دست‌یافتیم؛ در ادامه به‌منظور توسعه و تعمیق نظریه به‌دست‌آمده، به جمع‌آوری داده‌های اسنادی اسلامی متناسب با مفاهیم اصلی به‌دست‌آمده پرداختیم که در آخرین مرحله و ضمن کدگذاری انتخابی، در تبیین مقولات اساسی مستخرج به‌کارگیرییم و مجموعه‌ای یکپارچه به عنوان اصول اخلاق حرفه‌ای داوری مسابقات قرآن کریم ارائه نمودیم، امید که گامی کوچک در راه ارتقای سطح کمی و کیفی و غایی این مسابقات باشد.

۲. مبانی نظری پژوهش

۱-۲. اخلاق

۱-۱-۲. اخلاق در لغت:

اخلاق، واژه‌ای عربی است که مفرد آن خُلُق و خُلُق می‌باشد. (زبیدی، بی‌تا، ج ۳۳۷: ۶) و به معنای سرشت و سجیه به کار می‌رود. (المصری، ۱۴۲۶ هـ ق: ۱۱۵۷) بعضی این واژه را به ملکات و صفات پایدار و راسخ اطلاق نموده‌اند؛ بنابراین کسی را می‌توان دارای خلقِ شجاعت، انصاف و ... دانست که در اثر تکرار عمل، این خوی در او ملکه شده باشد و در انجام کار تردیدی به خود راه ندهد. (مهدوی کنی، ۱۳۸۹: ۵)

۲-۱-۲. اخلاق در اصطلاح:

مجموعه‌ای از اصول و رسوم که جامعه‌ای برای پیراستن اعمال و افعال خود از بدی‌ها و گرایش به نیکویی‌ها گردآورده باشد؛ از فطرت آدمی و ادیان و تجارب زندگی که به آن‌ها به دیده احترام نگرند و سعی در به کار بستن آن‌ها کنند؛ تخلف از آن‌ها وجدان آدمی را آزار دهد. علم حقوق و نیز شرایع مخصوصاً سعی در صیانت آن‌ها می‌کنند. (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۶، ج ۱، ص: ۷۸۴)

۲-۲. حرفه

در لغت‌نامه‌ها واژه حرفه را به معنی پیشه و شغل آورده‌اند. حرفه اصطلاح رایجی است که دربرگیرنده ارتباط اشخاص با یکدیگر، با در نظر گرفتن یک مجموعه اصول و قوانین می‌باشد. (Koehn, ۲۰۰۱, p, ۱) حرفه به عنوان مهارت، شامل تمام یا بخشی از دانش و توانایی در به کارگیری دانش برای عملی سودمند و ارتباط با دیگران تعریف می‌شود. (Ozar, ۲۰۰۰, p, ۶)

۳-۲. اخلاق حرفه‌ای

«اخلاق حرفه‌ای» مجموعه استانداردها و قواعدی است که بر نحوه رفتار تمام اعضای یک حرفه، اعمال می‌شود؛ و رشته‌ای کلی است که با شاخه‌هایی مانند اخلاق پزشکی، اخلاق زیستی، اخلاق حقوقی و اخلاق محیط‌زیست و ... تکمیل می‌شود. این رشته ملاحظات را دربردارد که رفتار خوب حرفه‌ها را همراه و یا جدای از عوامل مصلحتی و قانونی،

تعیین می‌کند. یکی از وظایف مهم این رشته، نقد حرفه‌هایی است که به رسمیت شناخته شده است. (اسلامی و دیگران،

۱۳۸۸: ۸۸)

۲-۴. داوری

۱-۴-۲. با توجه به درخواست شما برای ویراستاری بخش مربوط به مفهوم داوری و نسبت آن با مفاهیم مرتبط، متن زیر با رعایت استانداردهای نگارش علمی ارائه می‌شود:

مفهوم داوری و نسبت آن با مفاهیم مرتبط

واژه "داور" در اصل "دادور" به معنای صاحب داد بوده که به مرور زمان و به جهت تخفیف، حرف "د" دوم از آن حذف شده است (دهخدا، ۱۳۲۵). در زبان عربی، واژه داوری تقریباً معادل معنایی واژه‌های "قضاوت" و "حکمت" به کار می‌رود (خداپرستی، ۱۳۸۷). داوری در معنای کلی، فرایندی ذهنی و شناختی است که طی آن امور متشابه و متخالف، از منظر خوب و بد و نظایر آن، مورد بررسی قرار گرفته و در قالب گزاره‌های زبانی بیان می‌شود. هر داوری به شکل یک حکم یا گزاره ظهور می‌یابد، هرچند عکس این گزاره صادق نیست و هر گزاره‌ای لزوماً داوری محسوب نمی‌شود.

مفهوم داوری با "نقد" مرتبط است، اما این ارتباط نباید منجر به یکسان‌انگاری این دو مفهوم گردد. همچنین، داوری با مفاهیم "ممیزی"، "سنجش" و "ارزیابی" نیز پیوند دارد. ارزیابی، فرایندی است که می‌تواند به داوری منتهی شود، اما هر داوری لزوماً برآمده از یک ارزیابی نظام‌مند نیست. علاوه بر این، مفهوم داوری با "میانجی‌گری" به عنوان یکی از شیوه‌های شناخته شده مدیریت اختلاف نیز مرتبط است (فرامرز قراملکی، ۱۳۸۹: ۹). موفقیت در میانجی‌گری اگرچه متضمن داوری شایسته است، اما ماهیتاً مستلزم داوری در خصوص موضوع مورد اختلاف طرفین می‌باشد. در فرایند میانجی‌گری، طرفین اختلاف بر سر مسئله یا مسائلی خاص وجود دارند و میانجی‌گر یا قاضی با بررسی دقیق موضوع و موشکافی، به حقانیت ادعای یک طرف حکم داده و دعوی طرف مقابل را رد می‌کند. با این حال، داوری مفهومی عام‌تر از میانجی‌گری است و لزوماً به معنای حل اختلاف نیست، بلکه می‌تواند شامل ارزیابی دقیق و ارزش‌گذاری عملکرد یا آثار در یک رقابت یا بدون وجود رقیب باشد.

بنابراین، داوری دارای دو معنای عام و خاص است. در معنای عام، شامل هر نوع حکم کردن و ارزیابی می‌شود، در حالی که در معنای خاص، به حکم کردن و قضاوت به منظور رفع اختلاف و میانجی‌گری اطلاق می‌گردد. معنای مورد نظر در این مقاله، همان معنای عام داوری است. از این رو، نسبت بین مفهوم داوری در معنای مورد نظر ما با داوری به معنای میانجی‌گری، نسبت عموم و خصوص مطلق است؛ به این معنا که هر میانجی‌گری نوعی داوری است، اما هر داوری لزوماً میانجی‌گری نیست.

دین مبین اسلام به قضاوت و داوری توجه ویژه‌ای مبذول داشته و بی‌توجهی و سهل‌انگاری در این امر را مستوجب عقوبت و عذاب دانسته است، در این مهم تفاوتی میان داوری به معنای عام و خاص آن وجود ندارد، خداوند متعال در آیه ۲۸ از سوره مبارکه نساء امر فرموده است: «... وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ...» این آیه تصریح دارد هنگامی که میان مردم داوری می‌کنید، از روی عدالت حکم کنید؛ اطلاق حکم آیه بیانگر وجوب عدالت در همه مصادیق حکم و داوری است. حدیث امام جعفر صادق علیه‌السلام نیز مؤید این مطلب است: إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَلْقَى صَبِيحَ الْكِتَابِ أُلُوحَهُمْ بَيْنَ يَدَيْهِ لِيُخَيَّرَ بَيْنَهُمْ، فَقَالَ: أَمَا إِنَّهَا حُكُومَةٌ! وَالْجَوْرُ فِيهَا كَالْجَوْرِ فِي الْحُكْمِ! کودکان مکتبی دستخط‌های خود را در مقابل امیرالمؤمنین نهادند تا بهترین آن‌ها را انتخاب کند؛ حضرت فرمود: هان! این يك داوری است و ظلم در این باره، مانند ظلم در قضاوت است! (حر عاملی، ۱۴۱۴، ۱۸: ۵) همچنین روایت شده: دو کودک، خطی نوشته بودند به محضر امام حسن مجتبی (ع) رسیدند تا آن حضرت درباره بهتر بودن یکی از آن‌ها قضاوت کند، در این هنگام علی (ع) نگاهی به فرزندش امام حسن (ع) کرد و فرمود: یا بنی انظر کیف تحکم فانّ هذا حکمٌ واللّٰه سألک عنه یوم القیامه؛ ای پسر جان! مراقب باش که چگونه قضاوت می‌کنی، قطعاً این نیز نوعی از قضاوت است و خداوند در روز قیامت در مورد آن از تو بازخواست می‌کند. (طبرسی، ۱۳۷۲، ج: ۲، ۶۴)

به هر حال مسئله قضاوت از هرکس و در همه جا و در مورد هر شخصی از مسائل بسیار عمیق و دقیق و پرمسئولیت است تا آنجا که امام صادق (ع) فرمود: اَيُّ قَاضٍ بَيْنَ اثْنَيْنِ فَاخْطَا سَقَطَ اَبْعَدُ مِنَ السَّمَاءِ؛ هر کس که بین دو نفر قضاوت کند، ولی (بر اثر سهل‌انگاری) در قضاوت خطا کند، در عالم معنا گویی از فاصله دورتر از آسمان بر زمین سقوط کرده است. (کلینی، ج ۷: ۴۰۸) و حضرت علی (ع) به شریح قاضی فرمود: قد جلست مجلساً لایجلسه الا نبی او وصی نبی او شقی؛ ای شریح! در جایگاهی نشسته‌ای که در آنجا جز پیامبر (ص) یا وصی پیامبر (ص) یا انسان تیره‌بخت در آن ننشیند. (شریف رضی، ۱۳۸۹، نامه ۵۳)

این قبیل روایات و روایات فراوان دیگر از این دست بر اهمیت جایگاه داوری و ضرورت توجه به اخلاق و آداب داوری اشاره دارد.

۲-۵. معرفی روش نظریه پردازی داده بنیاد

۲-۵-۱. تاریخچه

اصطلاح «نظریه داده بنیاد» یکی از اشکال مختلف ترجمه "Grounded theory" در زبان فارسی است^۱ نظریه داده بنیاد به عنوان روش، نوعی تحقیق در عرصه است که پدیده‌ها را در موقعیت طبیعی آن‌ها،... بررسی می‌کند. هدف اصلی آن بررسی عمیق اعمال، رفتارها، عقاید و طرز فکرهای افراد و گروه‌ها و افراد به همان نحوی است که در زندگی واقعی آن‌ها روی می‌دهد. (ادیب حاج باقری ۱۳۸۵، ۱۷) خاستگاه این روش جامعه‌شناسی و بستر آن در حوزه پزشکی است و اولین بار در سال ۱۹۶۷ توسط دو جامعه‌شناس آمریکایی با نام‌های بارنی گلیزر^۲ و انسلم استراوس^۳ در کتابی با عنوان «اکتشاف نظریه‌سازی داده بنیاد^۴» رسماً رونمایی شد. پدیدآورندگان این روش، هدف خود را از معرفی آن، کشف تئوری بر اساس گردآوری نظام‌مند داده‌ها در پژوهش‌های علوم اجتماعی عنوان نموده‌اند. (گلاسر و استراوس ۱۹۶۷، ۱۳)

۲-۵-۲. تحلیل روش‌شناسی

با توجه به درخواست شما برای ویراستاری متن مربوط به مطالعات داده‌بنیاد، متن زیر با رعایت استانداردهای نگارش علمی و حفظ اصطلاحات تخصصی این حوزه ارائه می‌شود:

مطالعات داده‌بنیاد: فرایند و ویژگی‌ها

در مطالعات داده‌بنیاد، محقق پس از تعیین موضوع پژوهش و تدوین سؤال اصلی، به جمع‌آوری داده‌ها برای پاسخگویی به آن می‌پردازد. روند جمع‌آوری داده‌ها در این رویکرد کاملاً انعطاف‌پذیر است و منابع متنوعی نظیر مشاهدات، مصاحبه‌ها، اسناد موجود، کتاب‌ها، روزنامه‌ها و فیلم‌ها می‌توانند مورد استفاده قرار گیرند. فرایند گردآوری داده‌ها تا زمانی ادامه می‌یابد که پژوهشگر به این اطمینان برسد که ادامه آن، اطلاعات جدیدی به داده‌های موجود نمی‌افزاید. از این رو، محقق ملزم است تا جمع‌آوری داده‌ها را تا رسیدن به نقطه اشباع نظری پیگیری کند. یکی از نشانه‌های رسیدن به این نقطه، مواجهه با داده‌های تکراری است (سوسا، ۲۰۰۶). به باور گلیزر (۱۹۹۲، ۷)، داده‌ها ارکان اصلی نظریه داده‌بنیاد را تشکیل می‌دهند و هدف این رویکرد، ارائه مجموعه‌ای یکپارچه از فرضیه‌های مفهومی است که از دل داده‌ها ظهور می‌یابند.

تحلیل داده‌ها به طور هم‌زمان با گردآوری آن‌ها صورت می‌گیرد. در این فرایند، محقق داده‌ها را به صورت باز کدگذاری مفهومی نموده و از دل کدهای به‌دست‌آمده، مفاهیم مشترک را استخراج و سپس این مفاهیم را به مقوله‌های مرتبط پیوند می‌دهد. فرایند گردآوری داده‌ها به منظور تولید نظریه، به گونه‌ای تعاملی و پویا است که تحلیلگر هم‌زمان با جمع‌آوری،

^۱. نظریه زمینه‌ای، نظریه بنیادی، تئوری داده بنیاد، تئوری برخاسته از داده‌ها یا تئوری بنیادی از دیگر اشکال ترجمه‌ای این اصطلاح در زبان فارسی هستند.

^۲. Barney Glaser

^۳. Anselm Strauss

^۴. Discovery of Grounded Theory

کدگذاری و تحلیل داده‌ها، تصمیم می‌گیرد که در مراحل بعدی، چه نوع داده‌هایی را از چه منابعی به دست آورد تا نظریه در حال شکل‌گیری، توسعه و عمق یابد (گلاسر و استراوس، ۱۹۶۷، ۴۵).

روش داده‌بنیاد از ویژگی‌های مثبتی برخوردار است که از آن جمله می‌توان به ماهیت کیفی، استقرایی بودن، انعطاف‌پذیری، عدم محدودیت کمی و کیفی منابع داده، امکان گردآوری و تلفیق داده‌های میدانی و اسنادی، تنوع روش‌های گردآوری داده‌ها و قابلیت تعدیل در برخی مراحل یا ترکیب با سایر روش‌ها بر اساس اقتضای پژوهش اشاره نمود.

۲-۶. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر بر مبنای این سؤال اساسی که اصول اخلاق حرفه‌ای داوری مسابقات قرآن کریم که منجر به داوری درست و داوری عادلانه می‌شوند، کدامند؟ شکل گرفته است. به این منظور محققین انجام مصاحبه‌های شفاهی و کتبی از طریق پرسشنامه نیمه ساختاریافته را آغاز نمودند. جامعه نمونه پژوهش افرادی بودند که یا سابقه شرکت در مسابقات قرآن کریم در سطوح مختلف را دارا بوده‌اند و یا سابقه داوری مسابقات را، کار جمع‌آوری داده‌ها از ابتدای انجام مصاحبه‌ها و تکمیل پرسشنامه‌ها آغاز گردید و هم‌زمان مراحل کدگذاری و استخراج مفاهیم و مقوله‌ها صورت می‌پذیرفت. جمع‌آوری داده‌ها تا مرحله اشباع نظری، جایی که گمان شد داده‌های جدید منجر به استخراج مفاهیم تکراری می‌گردند ادامه یافت و پس از آن متوقف گردید. در مجموع این مقاله داده‌های خود را از ۳۴ مصاحبه عمیق و پرسشنامه نیمه ساختاریافته با ۱۹ داور و ۱۵ متسابق اخذ نموده است. در پایان و پس از شکل‌گیری نظریه از آموزه‌های اسلامی به منظور اغنای اصول اخلاق حرفه‌ای داوری مسابقات قرآن کریم استفاده گردیده است.

۳. یافته‌ها

یافته‌های این پژوهش در دو مقوله اساسی اصول مربوط به برگزارکنندگان مسابقات و اصول مربوط به داوران مسابقات به شرح زیر است:

۳-۱. اصول مربوط به برگزارکنندگان

۳-۱-۱ اصل انتخاب داوران شایسته

یکی از مهم‌ترین اصولی که رعایت آن از شروط اساسی داوری صحیح به شمار می‌رود، توانمندی داور در امر داوری و برخورداری از شایستگی علمی و تخصصی لازم است. داوری در مسابقات قرآن کریم، فعالیتی پیچیده است که مستلزم دقت و تمرکز بالا، صبر و حوصله وافر و نیز معلومات کافی در زمینه‌های مرتبط می‌باشد. چنانچه داور در هر یک از این موارد، شایستگی لازم را نداشته باشد، ارزیابی او از عملکرد متسابق، فاقد اعتبار و صحت خواهد بود. در برخی از مسابقات، به دلیل تعدد شرکت‌کنندگان و محدودیت‌های زمانی، فرایند داوری ممکن است ساعت‌ها به طول انجامد که در این شرایط، برخورداری داور از توانمندی جسمی و صبر و حوصله کافی، امری ضروری است. حضرت علی (علیه‌السلام) در

رهنمودهای خود به مالک اشتر نخعی برای انتخاب قاضی می‌فرمایند: «... پس برای قضاوت و داوری بین مردم، بهترین کسانی را انتخاب کن که انبوه کارها بر او سخت نیاید و از عهده انجام آن‌ها برآید؛ ... کمتر از همه از مراجعه دادخواهان به تنگ آید؛ ... در کشف حقایق صبور باشد و البته این چنین کسانی کمیاب‌اند.» (شریف رضی، ۱۳۸۹، نامه ۵۳).

علاوه بر موارد فوق، توانمندی فنی نیز از اصول بنیادین داوری صحیح در مسابقات قرآن کریم محسوب می‌شود. در برخی موارد مشاهده شده است که داور به فن تلاوت قرآن کریم تسلط کافی نداشته و همین امر سبب شده است تا در ارزیابی قاری، انتظاراتی غیرفنی و غیرممکن را مطرح نماید. به عنوان نمونه، در یکی از مصاحبه‌ها، متسابق بیان داشته است که در مرحله حساسی از یک مسابقه در سطوح عالی، داوری که از دانش وقف و ابتدا (که بیشتر جنبه علمی دارد تا فنی) برخوردار بوده است، از متسابق رشته تحقیق انتظار داشته که سه خط از یک آیه را که محل مناسبی برای وقف ندارد، در یک نفس اجرا نماید و به دلیل وقف ناگزیر، نمره‌ای غیرمنصفانه از او کسر کرده است. واضح است که اگر داور خود سابقه شرکت در مسابقات تحقیق را داشته باشد، تا حد زیادی به این امر واقف است که چنین کاری - با توجه به شرایط خاص قاری در حین تلاوت مسابقه‌ای - امکان‌پذیر نیست.

همچنین، در رشته حفظ قرآن کریم، حافظ کل بودن داور از جمله اصولی است که به شدت بر کیفیت ارزیابی و راهنمایی حافظ متسابق تأثیرگذار است. نکته قابل تأمل آن است که حتی اگر ارزیابی چنین داوری در نتیجه نهایی مسابقه تغییری ایجاد نکند و یا حتی ارزیابی او مطابق با واقع باشد، باز هم چنین داوری از منظر آموزه‌های اسلامی قابل پذیرش نیست!

امام صادق (ع) فرمود: «قاضیان چهار دسته‌اند، سه دسته آن‌ها مشمول عذاب دوزخ هستند و تنها یک دسته سزاوار بهشت می‌باشند، اما آن سه دسته که مستوجب عذاب‌اند عبارت‌اند از:

- کسی که از روی عمد و آگاهی قضاوت ناحق می‌کند.
- کسی که قضاوت ناحق می‌کند ولی آگاهی به آن ندارد.
- کسی که قضاوت به حق می‌کند ولی از روی ناآگاهی.
- اما آن دسته‌ای که اهل بهشتند آن‌هایی هستند که از روی آگاهی قضاوت به حق می‌کنند. (کلینی، ۱۴۶۲ ه ق، ج:

۷: ۴۰۷ و الهندی، ۱۴۰۵ ه ق، ج ۶: ۹۱). در حدیث دیگری از امام علی (ع): لَيْسَ مِنَ الْعَدْلِ الْقَضَاءُ عَلَى الثَّقَةِ بِالظَّنِّ.

قضاوتی که با تکیه به ظن و گمان باشد، عادلانه نیست. (شریف رضی، ۱۳۸۹، ۲۲۰) بنابراین مسئولیت اخلاقی عدم انتخاب داور توانمند در مرحله نخست متوجه مسئولین برگزاری مسابقه و در مرحله بعد متوجه فردی است که برای این امر انتخاب گردیده است. چراکه او بیش از هر کس نسبت به توانایی‌های خود واقف است.

۳-۱-۲ اصل نظام‌مند کردن داوری

داوری صحیح حاصل ارزیابی دقیق و قابل‌اعتماد است، ارزیابی در زمینه های مختلف نیازمند الگوی علمی است، در هر نظام ارزیابی مفاهیم کلیدی به صورت واضح و متمایز تعریف می‌شوند (فرامرز قراملکی، ۱۳۸۹، ۱۵). به هر اندازه که آیین‌نامه داوری مسابقات شفاف‌تر شده و تمامی قسمت‌ها در بخش‌های مختلف به صورت متمایز امکان ارزیابی بیابند، دسترسی به داوری صحیح و اصولی فراهم می‌گردد. از جمله مشکلاتی که مکرراً از سوی متسابقین و داوران شرکت‌کننده در پژوهش مطرح گردیده، عدم شفافیت سنج‌های داوری در بخش‌هایی از آیین‌نامه مسابقات است. عدم شفافیت از یک‌سو بر حاصل تمرین و اجرای متسابق اثر گذاشته و از سوی دیگر تأثیری نامطلوب‌تر بر نتایج داوری خواهد گذاشت.

۳-۱-۳ اصل سنجش‌پذیری ملاک‌های ارزیابی

داوری برحسب مفاهیم کلی لغزنده است. داوری درست محتاج درستی مفهوم و ملاک‌های سنجش است. (همو، ۱۶) علی‌رغم تلاش‌های خوبی که در سال‌های اخیر در جهت سنجش‌پذیر شدن ملاک‌های سنجش در مسابقات قرآن انجام شده است، هنوز اما شاهد برخی مفاهیم کلی در این ملاک‌ها هستیم که ناگزیر سلیقه شخصی داور را در ارزیابی این بخش‌ها دخالت می‌دهد، مانند آیت‌زیبایی و طنین در بخش صوت و یا آیت‌م استفاده از ردیف‌های جذاب و دل‌نشین در بخش لحن، این داوری بر چه مفهوم روشنی از «زیبایی» و «جذاب بودن» و «دل‌نشین بودن» استوار است؟ مسلم است که تعریف افراد مختلف از این مفاهیم الزاماً یکسان نیست و نتیجه نیز ناگزیر تابع سلیقه فرد است.

۳-۱-۴ اصل آگاهی دادن و ارزیابی از اشراف داور بر آیین‌نامه داوری و مطلع نمودن متسابقین

از آنجاکه آیین‌نامه‌های مسابقات قرآن نهادهای مختلف در برخی از موارد با یکدیگر تفاوت دارند، لازم است که برگزارکنندگان، قبل از اقدام به برگزاری مسابقات، داوران و متسابقین را از کلیه شرایط و ضوابط و ملاک‌های داوری در حوزه تخصصی خود مطلع نموده و داوران را از جهت اشراف به تمامی موارد آیین‌نامه در حوزه تخصصی، ارزیابی نمایند. همچنین لازم است قبل از برگزاری مسابقات، آیین‌نامه در دسترس متسابقین باشد تا آن‌ها نیز از ملاک‌های داوری مطلع گردند.

۳-۱-۵ اصل وفاداری به آیین‌نامه مسابقات

بر اساس دیدگاه جامعه آماری پژوهش، گاهی دیده شده است که داوران و یا برگزارکنندگان مسابقات در طول برگزاری مسابقه، تصمیمات خلق‌الساعه‌ای در باب آیین‌نامه اتخاذ می‌نمایند که شرکت‌کنندگان از آن بی‌خبرند، این اقدام بر اساس

قاعده عقلی «قبح عقاب بلا بیان»، زینده مسابقات قرآن کریم نیست و لازم است کلیه خطاهای احتمالی آیین نامه قبل از برگزاری برطرف گردیده و برگزارکنندگان در طول برگزاری، نسبت به ضوابط از پیش تعیین شده وفادار باشند. به عنوان مثال - بر اساس داده های شرکت کنندگان در مصاحبه - در یک مسابقه ملی دیده شده که پس از برگزاری مرحله نیمه نهایی، داوران جلسه ای ترتیب داده و امتیاز یکی از بخش های آیین نامه داوری صوت را تغییر دادند و همین امر در نتیجه مرحله نیمه نهایی اثرگذار بوده است!

۳-۱-۶ اصل رعایت حداکثری مساوات در اجرای مسابقات

امروزه در منشورهای اخلاقی داوری رشته های مختلف ورزشی، اصل رعایت مساوات و ایجاد شرایط یکسان برای تمامی شرکت کنندگان از اهمیت ویژه ای برخوردار است. در مسابقات معتبر قرآنی نیز این اصل در بسیاری از جنبه ها مورد توجه قرار می گیرد. به عنوان مثال، در مواردی که امکان اجرای همزمان شرکت کنندگان وجود ندارد، تعیین نوبت اجرا از طریق قرعه کشی می تواند گامی مؤثر در راستای برقراری عدالت و یکسانی شرایط باشد.

اگرچه از نظر برخی کارشناسان، انتخاب قطعات یکسان (از نظر قواعد تجویدی، وقف و ابتدا، میزان دشواری و روانی کلمات، عمق مفاهیم آیات و تأثیر آن ها بر صوت و لحن) برای تمامی مسابقات، ممکن است به نفع شرکت کنندگانی باشد که در نوبت های پایانی اجرا می کنند، اما بدون تردید، فراهم آوردن شرایط عادلانه در بهترین شکل خود، مستلزم استفاده از قطعات یکسان برای تمامی شرکت کنندگان است. خوشبختانه، در سال های اخیر، این مهم با اتخاذ تدابیر ویژه در مرحله نهایی مسابقات سراسری سازمان اوقاف و امور خیریه به مرحله اجرا درآمده است.

۳-۱-۷ اصل شفاف سازی نتایج داوری

نتیجه ارزیابی داور هرچه باشد لازم است به صورت شفاف در اختیار متسابق قرار گیرد، این اصل هم به جهت آگاهی متسابق از نقاط ضعف و قوت خود و هم به جهت غفلت زدا بودن در امر داوری و هم به جهت ایجاد امکان پیگیری حق اعتراض از جانب متسابق، اصلی مهم و اثرگذار است؛ امروزه این اصل در مسابقات با سطوح عالی با کیفیت خوبی اجرا می گردد.

۳-۱-۸ اصل اعطای حق اعتراض به نتیجه داوری، به متسابق

هراندازه که داوری مسابقه با دقت و جدیت و رعایت اصول صورت پذیرد، بازهم فعلی انسانی است و امکان خطا در آن وجود دارد. اعطای حق اعتراض به متسابقین هم از جهت احقاق حق و هم از جهت جلب اعتماد ایشان به روند اجرای

مسابقه و هم از جهت ایجاد دغدغه اخلاقی نسبت به مسئولیت‌های داوری در داوران، در برگزاری مطلوب مسابقه مؤثر است.

۳-۱-۹ اصل اعمال داوری درجه دو

منظور از داوری درجه دوم، ارزیابی و قضاوت پیرامون خود فرایند داوری است؛ به عبارت دیگر، داوری داوری. در این سطح، فرد الف به عنوان داور مسابقات، عملکرد متسابقین را ارزیابی می‌کند، در حالی که فرد ب، داوری فرد الف را مورد ارزیابی قرار می‌دهد. بحث پیرامون داوری درجه دوم در اخلاق داوری از چند منظر حائز اهمیت است:

نخست، توجه به قابلیت داوری داوری، به طور اساسی موجب زدودن غفلت و ایجاد دغدغه اخلاقی نسبت به مسئولیت‌های داوران می‌گردد. آگاهی داور درجه اول از اینکه داوری او در معرض ارزیابی ثانویه قرار خواهد گرفت، سطح هوشیاری او را نسبت به الزامات اخلاقی داوری افزایش داده و به خودارزیابی دقیق‌تر فرایند داوری توسط وی منجر می‌شود.

دوم، داوری درجه دوم، داور را به زنجیره داوری متصل می‌سازد که در رأس آن، احکام الحاکمین قرار دارد و او در نهایت به داوری درباره تمامی داوری‌ها خواهد پرداخت؛ داوری‌ای بی‌نقص و فراگیر. این آموزه، برای داورانی که به اصول اخلاقی پایبند هستند، به مثابه یک ضمانت اجرایی مؤثر عمل می‌کند (همان، ۱۰).

۳-۲. اصول مربوط به داوران

۳-۲-۱ اصل پرهیز از نگاه منفعت‌گرایانه به امر داوری مسابقات قرآن

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در حدیثی گران سنگ می‌فرماید: «مَنْ ابْتَغَى الْقَضَاءَ وَ سَأَلَ فِيهِ الشُّفْعَاءَ وَكَلَّ إِلَى نَفْسِهِ، وَ مَنْ أَكْرَهَ عَلَيْهِ أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ مَلَكًا يُسَدِّدُهُ» (الهندی، ۱۴۰۵ هـ.ق، ح: ۱۴۹۹۴). این حدیث شریف به روشنی بر این نکته تأکید دارد که هر کس جویای منصب قضاوت باشد و برای دستیابی به آن متوسل به **سوپاریش** و واسطه شود، خداوند او را به خود واگذار می‌کند. در مقابل، کسی که به اکراه و اجبار این مسئولیت را بپذیرد، خداوند فرشته‌ای را بر او نازل می‌فرماید تا او را در انجام وظایفش استوار و هدایت نماید.

بر همین اساس، از جمله اصول مهمی که داور مسابقات قرآن کریم باید به آن توجه ویژه داشته باشد، پرهیز از هرگونه نگاه منفعت‌گرایانه به امر داوری است. در حالی که در نظام اخلاقی اسلام، داوری و قضاوت، وظیفه‌ای الهی محسوب می‌شود که عمل به آن تنها در صورت برخورداری از شایستگی‌های لازم، ارزشمند و مقبول است. از این رو، فرد مؤمن و وظیفه‌گرا، حتی در صورت داشتن صلاحیت‌های لازم برای تصدی چنین جایگاهی، از تلاش و تکاپو برای دستیابی به آن اجتناب می‌ورزد و پذیرش آن را منوط به تکلیف و ضرورت می‌داند.

۳-۲-۲ اصل رعایت انصاف در امر داوری

رعایت انصاف و عدالت، به عنوان اساسی‌ترین اصل اخلاقی، در هر نوع داوری از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. امیرالمؤمنین علی (علیه‌السلام) در این باره می‌فرماید: «إِنَّ مِنَ الْعَدْلِ أَنْ تُنْصِفَ فِي الْحُكْمِ وَ تَجْتَنِبَ الظُّلْمَ» (تمیمی آمدی، ۱۳۶۰، ح: ۳۴۴۱). این کلام گهربار، به روشنی بر این نکته تأکید دارد که انصاف در قضاوت، عین عدالت است و دوری گزیدن از ظلم و حق‌کشی، لازمه تحقق آن می‌باشد.

۳-۲-۳ اصل عدم امتناع از پذیرش داوری در صورت صلاحیت داشتن

در حالی که برخی روایات، مسئولیت خطیر امر قضاوت را با تأکید فراوان یادآور می‌شوند، دسته‌ای دیگر از روایات به مدح و ستایش قضاوت و قاضی شایسته می‌پردازند. با بررسی و تلفیق این دو گروه از روایات، می‌توان دریافت که قضاوت مذموم، قضاوتی است که از سر سهل‌انگاری، عدم رعایت موازین اسلامی و بی‌اطلاعی صورت پذیرد. در مقابل، فردی که خود را حقیقتاً شایسته این امر می‌داند و در شرایطی که فردی اصلح از خود نمی‌یابد، سزاوار نیست از پذیرش این مسئولیت سرباز زند.

امیرالمؤمنین علی (علیه‌السلام) در ستایش قاضی حق‌مدار می‌فرماید: «أَفْضَلُ الْخَلْقِ أَقْضَاهُمْ بِالْحَقِّ» (تمیمی آمدی، ۱۳۶۰، ح: ۳۳۲۳)؛ برترین مردم، داورترین آن‌ها به حق است. همچنین ایشان در رهنمودی خطاب به قاضی می‌فرمایند: «إِيَّاكَ وَ التَّضَجُّرَ وَ التَّأَدَّى فِي مَجْلِسِ الْقَضَاءِ، الَّذِي أَوْجَبَ اللَّهُ فِيهِ الْأَجْرَ، وَ يُحْسِنُ فِيهِ الذُّخْرَ لِمَنْ قَضَى بِالْحَقِّ» (کلینی، ۱۳۶۲، ح: ۴۱۷)؛ مبادا در مجلس قضاوت اظهار خستگی و ناراحتی کنی؛ مجلسی که خداوند در آن پاداش قرار داده و برای کسی که به حق داوری کند، ذخیره نیکویی در نظر گرفته است.

۳-۲-۴ اصل توجه به مسئولیت اخلاقی و شرعی و حق‌الناس بودن داوری

از آنجاکه داوری فعالیتی است که طی آن، حاصل زحمت شرکت‌کنندگان در مسابقه ارزیابی می‌شود و نتیجه بدون تردید در روحيات شرکت‌کنندگان مؤثر است و در بسیاری موارد برای برگزیدگان منافع مادی و معنوی به دنبال دارد، مسئولیتی اخلاقی است، لازم است داور مسابقات قرآن بیش از هرکسی به مسئولیت اخلاقی فعالیت خود واقف باشد، ضمن اینکه این امر در آموزه‌های اسلامی نوعی قضاوت شمرده شده و داور باید نسبت به عقوبت کم‌توجهی یا سهل‌انگاری در امر داوری متوجه باشد. در حدیثی از امام صادق (ع) آمده است: إِنَّ النَّوَافِسَ شَكَّتْ إِلَى اللَّهِ عِزَّ وَ جَلَّ شِدَّةَ حَرِّهَا، فَقَالَ لَهَا عِزَّ وَ جَلَّ: اسْكُتِي؛ فَإِنَّ مَوَاضِعَ الْقَضَاءِ أَشَدُّ حَرًّا مِنْكَ! نوایس (که جایگاهی است در دوزخ) از گرمای سخت خود به درگاه خداوند

عز و جل شکایت کرد، پس خداوند عز و جل خطاب بدان فرمود: ساکت باش؛ همانا جایگاه قاضیان (ناعادل)، گرمایش سخت‌تر از توست! (محمّدی ری‌شهری، ۱۳۸۱: ۴۷۰)، در حدیثی دیگر از پیامبر خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم آمده است: إِنَّ الْقَاضِيَ الْعَدْلَ لَيُجَاءُ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُلْقَى مِنْ شِدَّةِ الْحِسَابِ مَا يَتَمَتَّى أَنْ لَا يَكُونَ قَضَى بَيْنَ اثْنَيْنِ فِي تَمَرَةٍ قَطُّ. در روز قیامت قاضی دادگر را می‌آورند و چنان حساب سختی از او کشیده می‌شود که آرزو می‌کند کاش هرگز حتی درباره یک خرما میان دو نفر داوری نکرده بود. (محمّدی ری‌شهری، ۱۳۸۱: ۴۷۰)

۳-۲-۵ اصل پرهیز از بخشی‌نگری در داوری

یکی از آسیب‌های داوری صحیح مسابقات قرآن، پیش‌داوری و بخشی‌نگری در داوری است، هرچند که باگذشت تنها چند دقیقه از اجرای متسابق، داور متبحر قادر است سطح قاری یا حافظ ارائه‌دهنده را ارزیابی کند، اما توجه به این نکته که نتیجه ارزیابی باید برآیندی از تمام نقاط ضعف و قوت در طول اجرا باشد، ضروری است. همچنین باید توجه داشت که داوری فرایندی است که پایان آن حکم است و نه آغاز آن؛ کسی که با حکم جزم‌گرایانه پیشین به داوری می‌پردازد از بی‌طرفی محروم می‌شود، البته این سخن به معنای آن نیست که داوری با فرضیه آغاز نمی‌شود، بلکه داوری نظام‌مند غالباً با فرضیه آغاز می‌گردد (فرامرزی قراملکی، ۱۳۸۹: ۱۷)، اما فرضیه پاسخ‌حدسی (و نه حکم جزم‌گرایانه) داور است که بر اساس مقایسه ادراکات حسی داور (داده‌ها) با ملاک‌های ارزیابی (اطلاعات) می‌تواند رد یا اثبات شود.

۳-۲-۶ اصل تکیه بر اطلاعات و پرهیز از داوری مقایسه‌ای

غالباً بین داده - ادراکات حسی داور از طریق حواس شنوایی و بینایی - به‌عنوان مواد اولیه خام و اطلاعات - ملاک‌هایی که داور بر اساس آن‌ها به ارزیابی می‌پردازد - به‌عنوان مواد اولیه شایسته تمایز می‌نهند (منبع پیشین: ۱۵). چنانچه داور تنها با استفاده از داده‌های متسابق به امر داوری بپردازد و از ارزیابی داده‌ها با نگاه به اطلاعات غافل باشد، به داوری مقایسه‌ای میان داده‌های متسابقین روی آورده و این امر ارزیابی وی را سلیقتگی کرده و از ارزیابی شفاف و نظام‌مند دور می‌کند.

۳-۲-۷ اصل پرهیز از تکیه بر استدلال‌ات عقلی به‌جای ادراکات حسی (داده‌ها)

در برخی مسابقات دیده‌شده که داور نه بر اساس مشاهدات عینی و استماعی، بلکه بر اساس استدلال‌ات عقلی خود به ارزیابی پرداخته است، برای نمونه در یکی از مسابقات داور وقف و ابتدا با این استدلال که ممکن نیست قاری بتواند آیه‌ای

با یک خط و نیم طول و سه مد را در یک نفس اجرا کند به این نتیجه رسید که قطعاً قاری در تلاوت خود از نفس مخفی استفاده کرده و بنا بر آیین نامه نمره او را در این بخش کسر نمود، فارغ از اینکه چنین اتفاقی در حقیقت واقع شده است یا نه آنچه مسلم است این است که داور موظف است بر اساس دیده‌ها و شنیده‌های خود به داوری بپردازد و از بکار بردن این چنینی استدلال‌ات عقلی خود در داوری بپرهیزد.

۳-۲-۸ اصل واکنش هوشمندانه و پرهیز از عکس‌العمل هیجانی

هرگونه تأثیر عواطف بر داور در حین فعالیت داوری، نوعی واکنش هیجانی به حساب می‌آید. واکنش‌های برآمده از هیجانات، بی‌طرفی داور را در داوری به مخاطره می‌اندازد و جهت‌گیری در داوری، بد داوری را به دنبال دارد (منبع پیشین: ۱۶). علاقه به متسابق و یا نفرت از او، از عواملی است که می‌تواند به جهت‌گیری داور در داوری بیانجامد. مقابله به مثل، تلافی کردن، روی کم کنی و حال‌گیری، نشانه مواجهه هیجانی داور با متسابق است. همچنین چنانچه داور به داوری اجرای شاگرد خود یا یکی از بستگان یا همشهری و یا هرکسی که در دل نسبت به وی احساس تعلق و علاقه می‌نماید می‌پردازد، باید بسیار مراقب باشد که این عاطفه او را در داوری به جهت‌گیری نکشاند و از طریق عدل و انصاف دور ننماید. ابو حمزه ثمالی می‌گوید امام باقر (ع) فرمود: یک نفر قاضی در بین بنی اسرائیل سال‌ها قضاوت کرد، در آستانه مرگش به همسرش چنین وصیت نمود: «پس از مرگ مرا غسل بده و کفن کن و جنازه‌ام را در میان تابوت بگذار و چهره‌ام را بپوشان، بعد خبر کن تا بیایند و جنازه‌ام را بردارند.» او از دنیا رفت و همسرش به وصیت او عمل کرد، پس از مدتی برای آخرین بار روپوش را از چهره شوهرش برداشت تا آخرین بار به او بنگرد، ناگاه دید کرمی وحشت‌آور در بینی او فرو رفته و آن را می‌خورد، هراسناک شد و روپوش را بر سرش افکند. مردم آمدند و جنازه قاضی را برداشته و بردند و به خاک سپردند، شب در عالم خواب، قاضی به نزد همسرش آمد از او پرسید آیا با دیدن آن کرم وحشت کردی؟ زن گفت: آری. قاضی گفت: رازش این است، آن کرم کیفر یکی از گناهانم بود (که در عالم برزخ به سراغم آمده بود) و آن گناه این بود که هنگامی که در دنیا در دادگاه قضاوت می‌کردم، روزی برادرت را از دور دیدم که با شخصی در حال نزاع و مراغه است و به‌سوی من می‌آیند تا بین آن‌ها قضاوت کنم، من در ذهنم خطور دادم که ای کاش حق با برادرت باشد و به نفع او قضاوت کنم، آن‌ها آمدند و ادعای خود را بیان کردند، پس از تحقیق دیدم به‌راستی حق با برادرت است، طبق حق به نفع او قضاوت کردم. این کرم کیفر گناه

ذهنی من بود که چرا در ذهنم خطور دادم که کاش حق با برادرت باشد، در صورتی که ذهن قاضی باید کاملاً شفاف باشد، من نباید قبل از اثبات حق چنین فکری می کردم و چنان حالتی می داشتم. (کلینی، ۱۳۸۸، ۷: ۴۱۰)

۳-۲-۹ اصل پرهیز از دخالت دادن پیش فرض های ذهنی مثبت و منفی
امروزه این اصل به لحاظ تصدیقی بدیهی می نماید، اما تحلیل دامنه و ابعاد آن هنوز محتاج بررسی است (فرامرزی قراملکی، ۱۳۸۹: ۱۷). در حقیقت داور موظف است در طول فعالیت داوری صرفاً به ارزیابی اجرای متسابق بپردازد و از توجه به هر امر حاشیه ای که ممکن است ارزیابی وی را تحت تأثیر قرار دهد پرهیزد. هرگونه پیش فرض ذهنی مثبت یا منفی در مورد اجرای متسابق از جمله این موارد است.

۳-۲-۱۰ اصل توجه حصر گرایانه به اجرای فعلی متسابق و پرهیز از تأثیر دادن سوابق وی
لازم است داور در طول فعالیت داوری منحصرأً به اجرای فعلی متسابق توجه داشته باشد، سابقه خوب متسابق در اجراهای قبلی، موفقیت ها و رتبه های کسب شده در مسابقات دیگر و یا ایرادها و ضعف های متسابق که داور از قبل با آن ها آشنا بوده به هیچ وجه نباید در ارزیابی فعلی داور اثر مثبت یا منفی داشته باشند.

۳-۲-۱۱ اصل پرهیز از مؤثر و متأثر شدن در رأی و از رأی سایر داوران
امروزه داوری مسابقات قرآن، امری گروهی است و غالباً داوری هر یک از بخش های تجوید، وقف و ابتداء، صوت، لحن و حسن حفظ را یک یا بیش از یک نفر به عهده دارند و معمولاً داوران کلیه رشته ها در کنار یکدیگر به امر داوری می پردازند. یکی از اصولی که داور باید به آن توجه داشته باشد، پرهیز از ادای کلام یا حرکتی در رد یا تأیید تمام یا بخشی از اجرای متسابق است به گونه ای که احتمال داشته باشد این تأیید یا رد در تصمیم داوران دیگر نیز مؤثر باشد؛ از سوی دیگر به منظور حفظ استقلال در تصمیم گیری لازم است داور، از متأثر شدن از رأی سایر داوران نیز خودداری نماید.

۳-۲-۱۲ اصل پرهیز از جبران خطای محتمل در داوری دیگر داوران
چنانچه داور متوجه خطای عمدی یا سهوی داور دیگری در روند ارزیابی شود، لازم است از جبران آنچه به نظرش رسیده در ارزیابی خود پرهیز نموده و در صورت اطمینان از وقوع چنین امری به منظور دفاع از حق متسابق قبل از اعلام نتایج، مسئله را با داور ناظر یا مسئولین برگزاری مسابقات مطرح نماید.

۳-۲-۱۳ اصل رازداری و پرهیز از فضا سازی علیه متسابقین

در روند داوری بالأخص در داوری های متعدد، ممکن است داور به نقاط ضعف متسابقین اشراف پیدا نماید، اما نباید غافل بود که مطرح کردن نقاط ضعف متسابق نزد دیگران به خصوص در مجامع داوران منجر به فضا سازی بر علیه متسابق گردیده و بی اختیار در ارزیابی دیگر داوران در مسابقات آتی اثر سوء بر جای بگذارد.

۳-۲-۱۴ اصل حفظ کرامت متسابق و پرهیز از حقیر انگاری و بی توجهی به نکات مثبت در اجرای متسابق

یکی از مصادیق بد داوری، حقیر انگاری متسابقین و ناچیز انگاری توانایی های آنان است. ناچیز انگاری در حقیقت نوعی پیش داوری است؛ در قرآن مجید توصیه بسیار مهم از جانب حضرت شعیب (ع) بارها به میان آمده است (مانند سوره انعام، سوره هود، سوره شعراء: و لا تبخسوا الناس اشیاءهم). غالباً مفاد این آیه را با توجه بر اساس قرائن و سیاق به کم فروشی تفسیر کرده اند: در معاملات کالای مردم را کم نکنید؛ اما آیه مفهومی عام دارد: اشیاء مردم را حقیر ندانید و کم ارزش تلقی نکنید و این درواقع ترسیم یکی از شرایط داوری منصفانه در خصوص توانایی های افراد است، به همین دلیل است که برخی مفسران مفاد آیه را به معنای «در حق مردم ظلم نکنید»، تفسیر می کنند. مراد این است که در مقام داوری نباید صرفاً به عیوب نظر دوخت، بلکه باید محاسن و معایب را باهم مورد تحلیل قرارداد. (منبع پیشین: ۱۸).

۳-۲-۱۵ اصل پرهیز از متأثر شدن ارزیابی بخش های مختلف از ویژگی های مثبت و منفی غالب

از دیگر اصولی که لازم است داور مسابقات قرآن به آن توجه داشته باشد توجه به این مسئله است که گاه یک جنبه مثبت یا منفی در اجرای متسابق آن قدر قوی و اثرگذار جلوه می کند که ممکن است ناخودآگاه بر دیگر ویژگی های اجرای متسابق سایه افکند، بر داور لازم است که استقلال در ارزیابی هر یک از بخش ها را رعایت نموده و از سایه افکنی برخی ویژگی ها بر سایر آن ها جلوگیری نماید. به عنوان مثال دیده شده که گاهی شدت بالای صوت متسابق بر امتیاز بخش های دیگر مانند طنین اثرگذار بوده است و یا گاه کیفیت نامطلوب صوت بر امتیاز لحن اثر گذاشته است.

۳-۲-۱۶ اصل پرهیز از داوری شخصیت متسابق به جای داوری علمی اجرای وی

داور مسابقات باید توجه داشته باشد که فعالیتی که از او خواسته شده است صرفاً داوری و ارزیابی اجرای متسابق در حیطه تخصص داور است و داوری در مورد شخصیت و دیگر ویژگی های اخلاقی و رفتاری متسابق از حوزه وظایف داور خارج است و نباید بین این دو حوزه در ارزیابی داور تداخلی وجود داشته باشد، برای نمونه گاهی ظاهر و پوشش متسابق با احکام

شرعی و جایگاه قرآنی وی تناسب ندارد، این مسئله اگرچه ممکن است برخلاف احکام شرع باشد اما داوری در مورد آن از حوزه وظایف داور مسابقات قرآن کریم خارج است، چراکه در حال حاضر از ملاک‌های ارزیابی محسوب نمی‌شود.

۳-۲-۱۷ اصل جلوگیری از آشکار شدن تأثرات عاطفی از اجرای متسابقین در انتظار متسابقین در برخی از مسابقات جایگاه داوران در منظر متسابقین قرار دارد، در چنین شرایطی یکی از اصولی که لازم است داور به آن توجه داشته باشد، جلوگیری از نمودار شدن هرگونه تأثر عاطفی مثبت یا منفی از کیفیت اجرای متسابق است، هر عملی مانند تأیید با سر، اظهار شادمانی، اظهار تأسف، نجوا کردن با دیگر داوران حین اجرای متسابق، نگاه خاص و محبت‌آمیز یا غضب‌آلود به متسابق، از نظر اخلاق داوری مردود است. همچنین در مسابقاتی که جایگاه داوران از جایگاه متسابقین جدا بوده و ارتباط داوران و متسابقین صرفاً از طریق صوتی برقرار است، تشویق متسابق توسط داور از طریق سیستم انتقال صوت نیز به کلی مردود است، چراکه حفظ اصل یکسان بودن شرایط در این مورد غالباً ممکن نیست و همین امر ممکن است شائبه‌ی جهت‌دار بودن داوری را در برداشته باشد. در حدیثی از پیامبر خدا (ص) آمده است: *مَنْ ابْتُلِيَ بِالْقَضَاءِ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ فَلْيَعْدِلْ بَيْنَهُمْ فِي لَحْظِهِ وَإِشَارَتِهِ وَمَقْعَدِهِ وَمَجْلِسِهِ*. هر که به داوری کردن میان مسلمانان مبتلا شود، باید در نگاه‌ها و اشاره کردن‌ها و جای نشستن و نحوه نشستن خود نسبت به آن‌ها به یکسان رفتار کند. (الهندی، ۱۴۲۵، ح: ۱۵۰۳۲)

۳-۲-۱۸ اصل حفظ تمرکز در طول داوری حفظ تمرکز در طول فعالیت داوری یکی دیگر از اصولی است که لازم است داور در طول اجرای متسابق به آن توجه داشته باشد، غفلت از داوری حتی به اندازه یک ثانیه ممکن است مغیر نتایج پایانی مسابقات باشد و مسئولیت اخلاقی و شرعی برای داور به دنبال دارد، استفاده از تلفن همراه، صحبت کردن، خروج از جایگاه داوران به هر علت، خوردن و آشامیدن در حین داوری، از جمله مصادیقی هستند که انجام آن‌ها تمرکز داور را در طول اجرای متسابق، دچار خلل می‌نماید، هر عامل مزاحمی که می‌تواند منجر به این امر شود باید پیش از آغاز مسابقه و یا در خلال اجرای دو متسابق برطرف گردد، امیرالمؤمنین علی (ع) به شریح قاضی فرمودند: *وَلَا تَقْعُدَنَّ فِي مَجْلِسِ الْقَضَاءِ حَتَّى تَطْعَمَ*. در مجلس قضاوت منشین، مگر این که قبلاً چیزی بخوری (کلینی، ۱۴۶۲، ح: ۴۱۳)، این حدیث شریف بیانگر آن است که حتی احساس گرسنگی می‌تواند بر تمرکز و در نتیجه رأی داور اثرگذار باشد!

چنانچه داور در حین انجام فعالیت داوری، پس از تذکر همکار یا ناظر، در پی اعتراض متسابق و یا حتی پس از اعلام نتایج، متوجه اشتباه خود در امر داوری گردد، ضروری است فوراً نسبت به اعمال حق و اصلاح رأی خود اقدام نماید. مقاومت در برابر حق و تلاش برای توجیه خطا، غفلت از مسئولیت اخلاقی و شرعی در امر داوری محسوب می‌شود. زیرا با این کار، نه تنها اشتباه تصحیح نمی‌شود، بلکه با هر عمل یا سخنی که به منظور پنهان ساختن خطای اولیه صورت می‌گیرد، بر میزان آن افزوده می‌گردد.

امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) در رهنمودهای خود به مالک اشتر، یکی از ویژگی‌های قاضی شایسته را پذیرش خطاپذیری و عدم اصرار بر توجیه اشتباهات می‌دانند و می‌فرمایند: «وَلَا يَتَمَادَى فِي الرَّئْيِ: اگر اشتباهی از او سر زد، بر اشتباه خود پافشاری نکند؛ زیرا بازگشت به حق بهتر از ادامه در گمراهی است» (شریف رضی، ۱۳۸۹، نامه ۵۳). این آموزه ارزشمند، نه تنها برای قاضیان، بلکه برای تمامی داوران نیز سرلوحه عمل بوده و بازگشت به حق و اصلاح خطا را بر پافشاری بر اشتباه ارجح می‌داند

۴. نتیجه

نظر به اهمیت داوری مسابقات قرآن کریم، نیازمند تدوین و ارائه اصول اخلاق این حرفه هستیم، استفاده از تجربیات داوران و متسابقینی که سال‌ها در این عرصه فعالیت داشته‌اند یکی از بهترین راه‌ها جهت شناسایی مسائل این حرفه و تدوین الگوی اصول اخلاق حرفه‌ای آن است. پژوهش حاضر که حاصل گفت‌وگو با تعدادی از این افراد و تحلیل محتوایی داده‌های به‌دست‌آمده بر اساس روش نظریه‌سازی داده بنیاد است، به ارائه این اصول از زبان افرادی که به نحو‌کنش یا واکنش با این حرفه در ارتباط هستند پرداخته و ضمن تحلیل داده‌ها بر اساس این استراتژی، از داده‌های اسنادی اسلامی نیز به‌منظور تعمیق اصول خود بهره برده است. یافته‌های این پژوهش در دو مقوله اصلی اصول اخلاق حرفه‌ای داوری قرآن کریم مربوط به برگزارکنندگان مسابقات و اصول اخلاق حرفه‌ای داوری مسابقات قرآن کریم مربوط به داوران، گردآوری شده‌اند. بر این اساس اصول ۹ گانه اخلاق حرفه‌ای داوری قرآن کریم مربوط به برگزارکنندگان شامل:

۱. اصل انتخاب داوران شایسته
۲. اصل نظام‌مند کردن امر داوری
۳. اصل سنجش پذیری ملاک‌های ارزیابی

۴. اصل آگاهی دادن و ارزیابی داور از اشراف به آیین نامه مسابقات و مطلع نمودن متسابقین
۵. اصل وفاداری به آیین نامه مسابقات
۶. اصل رعایت مساوات در اجرای متسابقین
۷. اصل شفاف سازی نتایج داوری
۸. اصل اعطای حق اعتراض به نتیجه داوری، به متسابق
۹. اصل اعمال داوری درجه دو

بوده، همچنین اصول ۱۹ گانه اخلاق حرفه ای داوری مسابقات قرآن کریم مربوط به داوران، به این شرح است:

- ۱- اصل پرهیز از نگاه منفعت گرایانه به داوری مسابقات قرآن
- ۲- اصل رعایت انصاف در داوری
- ۳- اصل عدم امتناع از پذیرش داوری در صورت صلاحیت داشتن
- ۴- اصل توجه به مسئولیت اخلاقی و شرعی و حق الناس بودن امر داوری
- ۵- اصل پرهیز از بخشی نگری در داوری
- ۶- اصل تکیه بر اطلاعات و پرهیز از داوری مقایسه ای
- ۷- اصل پرهیز از تکیه بر استدلالات عقلی به جای ادراکات حسی (داده ها)
- ۸- اصل واکنش هوشمندانه و پرهیز از عکس العمل هیجانی
- ۹- اصل پرهیز از تأثیر دادن پیش فرض های مثبت و منفی ذهنی
- ۱۰- اصل توجه حصرگرایانه به اجرای فعلی متسابق و پرهیز از تأثیر دادن سوابق وی
- ۱۱- اصل پرهیز از مؤثر و متأثر واقع شدن در رأی و از رأی دیگر داوران
- ۱۲- اصل پرهیز از جبران خطای محتمل دیگر داوران در داوری خود
- ۱۳- اصل رازداری و پرهیز از فضا سازی بر علیه متسابقین
- ۱۴- اصل حفظ کرامت متسابق و پرهیز از حقیرانگاری و بی توجهی به نکات مثبت در اجرای متسابق
- ۱۵- اصل پرهیز از متأثر شدن داوری در بخش های مختلف از ویژگی های مثبت و منفی غالب
- ۱۶- اصل پرهیز از داوری شخصیت متسابق به جای داوری علمی اجرای وی
- ۱۷- اصل جلوگیری از آشکار شدن تأثرات عاطفی از اجرای متسابق در انظار متسابقین
- ۱۸- اصل حفظ تمرکز در طول داوری
- ۱۹- اصل پذیرش خطاپذیری

امید است که با توجه و پابندی دقیق برگزارکنندگان و داوران محترم به این اصول اخلاقی، نه تنها هر ساله شاهد ارتقای مستمر سطح کیفی داوری مسابقات قرآن کریم و در نتیجه رشد و شکوفایی هرچه بیشتر استعدادهای قرآنی باشیم، بلکه فراتر از آن، از این رهگذر، این مسابقات به مثابه الگویی عملی و الهام‌بخش، زمینه‌ساز ترویج و تعمیق ارزش‌ها و اخلاق ناب قرآنی در بطن جامعه گردد. در حقیقت، انتظار می‌رود جلوه‌هایی از عدالت، انصاف، امانت‌داری و تکریم که در این اصول نهفته و در فرآیند داوری تجلی می‌یابد، به فرهنگ عمومی تسری یافته و جامعه‌ی ما را بیش‌ازپیش به زیور اخلاق قرآنی آراسته سازد.

منابع و مآخذ

۱. اسلامی، محمدتقی و دیگران، اخلاق کاربردی؛ چالش‌ها و کاوش‌های نوین در اخلاق عملی، یک جلد، چاپ دوم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۸.
۲. ادیب حاج باقری، م. (۱۳۸۵). روش تحقیق گراند تئوری، راه و روش نظریه‌پردازی در علوم انسانی و بهداشتی، تهران: بشری.
۳. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و درر الکلم، جمال‌الدین محمد خوانساری، انتشارات دانشگاه تهران، تهران، دوم، ۱۳۶۰.
۴. حر عاملی، محمد بن حسن، وسایل الشیعه، انتشارات آل البیت، قم، ۱۴۱۴.
۵. جعفری لنگرودی، محمدجعفر؛ مبسوط در ترمینولوژی حقوق، انتشارات گنج دانش، ۱۳۸۶.
۶. خداپرستی، فرج‌الله، فرهنگ واژگان مترادف و متضاد فارسی، قم، موسسه فرهنگی و اطلاع‌رسانی تبیان، ۱۳۸۷.
۷. دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه دهخدا، چاپخانه مجلس، تهران، ۱۳۲۵.
۸. زبیدی، محمد مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس، چاپ خیریه، مصر، ۱۳۰۶.
۹. شریف رضی، محمد بن الحسین، نهج‌البلاغه، محمد دشتی، قدس، قم، ششم، ۱۳۸۹.
۱۰. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن، انتشارات ناصرخسرو، تهران، دوم، ۱۳۷۲.
۱۱. کلینی، محمد بن یعقوب، فروع کافی، محمدحسین رحیمیان، انتشارات قدس، قم، ۱۳۸۸.
۱۲. -----، الکافی، انتشارات اسلامی، تهران، دوم، ۱۳۶۲.
۱۳. فرامرزی قراملکی، احد، درآمدی بر اخلاق حرفه‌ای، سرآمد، تهران، ۱۳۸۶.
۱۴. -----، اخلاق داوری علمی، راهبرد فرهنگ، ش ۸ و ۹، ۱۳۸۹.
۱۵. محمدی ری‌شهری، محمد، منتخب میزان الحکمه، انتشارات دارالحديث، قم، ۱۳۸۱.
۱۶. المصری، ابی‌الفضل جمال‌الدین محمد بن مکرم ابن منظور الفریقی، لسان العرب، بیروت، مؤسسه العلمی المطبوعات، ۱۴۲۶.

۱۷. مهدوی کنی، صدیقه، ساختار گزاره‌های اخلاقی قرآن رویکرد معناشناختی، انتشارات دانشگاه امام صادق

(ع)، دوم، ۱۳۸۹.

۱۸. الهندی، علاءالدین علی بن حسام‌الدین، کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، موسسه الرساله، بیروت، پنجم،

۱۴۰۵.

۱۹. Glaser, B. (۱۹۹۲). Basics of grounded theory analysis: emergence vs. forcing, Sociology

Press. Mill Valley, CA.

۲۰. Glaser, B. & Strauss, A. (۱۹۶۷). *The discovery of grounded theory*, Aldine Publishing

Company. Chicago

۲۱. Kohen, Dary (۲۰۰۱) *the Ground of Professional Ethics*, Newyork, Teylor & Francis.

۲۲. Ozar, David and Berg, Jessica and Werhand, Patriciah and Emanuel, Linda (۲۰۰۰),

Organizational ethics in Health care. American, Medical Association.

۲۳. Sousa. C.A.A Headriks...P.H.j (۲۰۰۶). *the need for grounded theory in developing a*

knowledge based view, organization of research methods, Vol. ۹, No ۳, pp. ۳۱۵-۳۳۸.

References

۱. Eslami, M. T., et al. (۲۰۰۹). *Applied ethics; challenges and new explorations in practical ethics* (۲nd ed.). Research Institute of Islamic Culture and Thought.
۲. Adib Haj Bagheri, M. (۲۰۰۶). *Grounded theory research method: The how and why of theorizing in the humanities and health sciences*. Boshra Publications.
۳. Tamimi Amidi, A. B. M. (۱۹۸۱). *Ghurar al-Hikam wa Durar al-Kalim* (J. M. Khansari, Trans., ۲nd ed.). University of Tehran Press. (Original work published ۱۶۶۳)
۴. Hurr al-Amili, M. B. H. (۱۹۹۴). *Wasà'il al-Shi'a*. Al-Albayt Publications. (Original work published ۱۶۹۳)
۵. Jafari Langroudi, M. J. (۲۰۰۷). *Comprehensive in legal terminology*. Ganj-e Danesh Publications.
۶. Khodaparasti, F. (۲۰۰۸). *Persian thesaurus of synonyms and antonyms*. Tebyān Cultural and Information Institute.
۷. Dehkhoda, A. A. (۱۹۴۶). *Dehkhoda dictionary*. Majlis Printing Office.
۸. Zabidi, M. M. (n.d.). *Taj al-'Arus min Jawahir al-Qamus*. Khayriyya Printing. (Original work published ۱۷۹۰)
۹. Sharif Razi, M. B. A.-H. (۲۰۱۰). *Nahj al-Balagha* (M. Dashti, Trans., ۶th ed.). Quds Publications. (Original work published ۱۰۱۰)
۱۰. Tabarsi, F. B. H. (۱۹۹۳). *Majma' al-Bayan fi Tafsir al-Qur'an* (۲nd ed.). Nasser Khosrow Publications. (Original work published ۱۱۳۹)
۱۱. Kulayni, M. B. Y. (۲۰۰۹). *Furu al-Kafi* (M. H. Rahimiyan, Trans.). Quds Publications. (Original work published ۹۳۹)
۱۲. Kulayni, M. B. Y. (۱۹۸۳). *Al-Kafi* (۲nd ed.). Islamiyya Publications. (Original work published ۹۳۹)
۱۳. Faramarz Qaramaleki, A. (۲۰۰۷). *An introduction to professional ethics*. Saramad Publications.
۱۴. Faramarz Qaramaleki, A. (۲۰۱۰). Ethics of scientific judgment. *Rahbord-e Farhang*, (۸-۹).
۱۵. Mohammadi Rey Shahri, M. (۲۰۰۲). *A selection of Mizan al-Hikma*. Dar al-Hadith Publications.

١٦. Al-Misri, A. A. J. M. B. M. I. M. A.-F. (٢٠٠٥). *Lisan al-' Arab*. Beirut, Al-Alami Institute for Publications. (Original work published ١٢٦٧)
١٧. Mahdavi Kani, S. (٢٠١٠). *The structure of ethical propositions in the Quran: A semantic approach* (٢nd ed.). Imam Sadiq (AS) University Press.
١٨. Al-Hindi, A. A. A. B. H. A.-D. (١٩٨٤). *Kanz al- Ummal fi Sunan al- Aqwal wa al- Af al* (٥th ed.). Al-Risalah Institute. (Original work published ١٥٦٧)
١٩. Glaser, B. (١٩٩٢). *Basics of grounded theory analysis: emergence vs. forcing*, Sociology Press. Mill Valley, CA.
٢٠. Glaser, B. & Strauss, A. (١٩٦٧). *The discovery of grounded theory*, Aldine Publishing Company. Chicago
٢١. Kohen, Dary (٢٠٠١) *the Ground of Professional Ethics*, Newyork, Teylor & Francis.
٢٢. Ozar, David and Berg, Jessica and Werhand, Patricia and Emanuel, Linda (٢٠٠٠), *Organizational ethics in Health care*. American, Medical Association.
٢٣. Sousa. C. A. A. Headriks... P. H. j (٢٠٠٦). *the need for grounded theory in developing a knowledge based view, organization of research methods*, Vol. ٩, No ٣, pp. ٣١٥-٣٣٨